

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра культурології**

**ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДИСКУРСІ НАЦІОНАЛЬНИХ
КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка 4 курсу, 13-411 гр.
Спеціальності 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Культурологія
Меч Марія Володимирівна

Керівник: кандидат мистецтвознавства,
доцент Думасенко С. А.

Рецензент: кандидатка
мистецтвознавства, доцентка
Білик А. А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Культурологічні засади дослідження	5
1.1. Аналіз джерельної бази дослідження.....	5
1.2. Дозвілля в контексті культурологічної науки.....	7
РОЗДІЛ 2. Дозвіллієві практики та українська культура	12
2.1. Культуротворчий дискурс дозвіллієвої діяльності	12
2.2. Роль дозвілля у національній культурній політиці	18
ВИСНОВКИ	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	24

ВСТУП

Галузь дозвілля відіграє важливе значення у формуванні національного культурного простору. Соціокультурна значущість цієї сфери життєдіяльності суттєво зросла останні півстоліття. Напрочуд масштабними в контексті соціальної спрямованості та поліфункціональності є проблеми і завдання, що вирішуються сьогодні в сфері дозвілля.

Зазнаючи різноманітного впливу, в тому числі зумовленого вимогами постіндустріального суспільства, дозвілля зазнало значних змін, трансформацій у XXI столітті. Візуальний поворот і глобалізація, субкультурний вибух та атеїзація, вестернізація та масовізація культури всіляко сприяли формуванню та розповсюдженню нових дозвіллевих практик.

Галузь дозвілля відіграє важливу роль у формуванні естетико-моральних орієнтирів, сприяє реалізації духовних потреб як окремої особистості, так і різних прошарків суспільства.

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена потребою в дослідженні теоретичних питань галузі прикладної культурології дискурсі національних культуротворчих процесів; сучасних культурно-дозвіллевих практик та їх впливу на суспільство та культуру.

Підняті в науковій роботі питання є предметом розгляду провідних українських учених культурологів, соціологів, філософів. Окреслена проблема знайшла своє відображення у розвідках К. Аббасової, Ю. Бабенко, О. Бойко, М. Бровка, О. Василевського, Р. Гапетченко, В. Звєкової, О. Любченко, І. Петрової, І. Плоцького, Є. Сидоровської, Ю. Тарасенко та ін.

Вищезазначене зумовило вибір теми дослідження: **«Дозвіллєва діяльність у дискурсі національних культуротворчих процесів»**.

Мета роботи – окреслити розвиток дозвілля в дискурсі національних культуротворчих процесів.

У роботі ставляться та вирішуються такі **завдання**:

- здійснити аналіз джерельної бази;
- окреслити феномен «дозвілля» в контексті культурологічної науки;
- розкрити культуротворчий дискурс дозвіллевої діяльності;
- описати роль дозвілля у національній культурній політиці.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є дозвілля як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження – дозвілля в дискурсі національної культури.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз джерельної бази дослідження

«Одним з актуальних напрямків, що віддзеркалюють трансформації у соціально-культурній сфері сучасного українського суспільства, є дослідження у сфері вільного часу та дозвілля. Збільшення об'єму вільного часу за рахунок скорочення робочого часу є головним наслідком істотних інституційних змін. Об'єктивні обставини, що склалися історично, свідчать про істотні відмінності між робочим часом, що, як правило, обмежує зміст діяльності індивіда професійними рамками і часом дозвілля, що в принципі присвячений різносторонньому соціально-культурному та інтелектуальному розвитку особистості. Дозвілля постає тією сферою, де за допомогою культурно-дозвіллевих практик відбувається не тільки процес самореалізації індивіда, але й складаються передумови для підвищення соціальної якості життя» [23, с. 128].

Дослідження І. Петрової «присвячено аналізу проблеми дозвілля у контексті суперечливих тенденцій сучасності. Обґрунтовано думку вчених про те, що справжньою проблемою людства є не біологічна, а культурна еволюція, нездатність у культурному відношенні розвинути почуття глобальної відповідальності і критично оцінити результати своїх дій (А. Печчеї). Проаналізовано позитивні моменти, зумовлені масовизацією, технологізацією й інформатизацією суспільства. Охарактеризовано напрями культурологічних досліджень різних аспектів дозвілля» [15, с. 18].

У роботі І. Плоцького аналізуються основні тренди інформаційного суспільства у динаміці сучасного арт-ринку. Викладаються основні

трактування розуміння сутності соціокультурної діяльності, дається типологія її основних технологічних складових. Приділяють особливу увагу ролі дозвілля у житті сучасного суспільства. Досліджується специфіка, описуються основні функції анімації у рекреаційно-туристичній сфері. Надається типологія анімаційної діяльності, підкреслюється її особливий статус в індустрії дозвілля [16, с. 42].

У статті Р. Гапетченко «розглянуто становлення і розвиток сімейного дозвілля в Україні; проаналізовано основні історичні та культурологічні аспекти формування культурно-освітньої діяльності родини; визначено роль сімейних традицій, свят та обрядів у життєдіяльності сучасної української сім'ї» [8].

«Вивчення проблеми культурного дозвілля передбачає безліч теоретичних концепцій і підходів. Педагогічне бачення її знаходиться у площині дослідження даного питання через систему позакласної та позашкільної культурно-дозвіллевої діяльності засобами педагогічної організації цього процесу. Зауважимо при цьому, що завдання педагога – організатора дозвілля полягатиме не у вигадуванні нових форм роботи, а в уважному спостереженні за тим, як спрямовуються інтереси учнів, у допомозі їм самим організувати роботу, дати можливість творчому розвитку учнівської діяльності, не йти всупереч їхнім цілям, нав'язуючи старі форми» [26, с. 65].

У науковій розвідці Є. Сидоровської, «розглядається проблема дозвілля в сучасній Україні, наголошується, що вивчення та аналіз дозвілля в сучасній Україні потребує міждисциплінарного підходу, який є засадничим принципом культурологічного дослідження, а відтак є об'єктом культурологічного дослідження. Автор виокремлює актуальні напрями розгляду зазначеної проблеми, які є мало вивченими і потребують ґрунтовного дослідження: ціннісний аспект дозвілля, дозвілля в контексті проблеми "життєвого світу людини", особливості дозвілля індивідуального

та інституціонального, гендерний аспект дозвілля, співвідношення характеру і форм дозвілля з менталітетом українського народу, дозвілля в контексті проблем елітарного та масового. Підкреслюється, що зазначені аспекти щодо аналізу дозвілля та дозвіллевої діяльності є маловивченими, а деякі – взагалі знаходяться поза увагою дослідників» [18, с. 119].

«Дослідження дозвілля є важливим з теоретичної точки зору. Поняття дозвілля, вільного часу є істотною частиною наукового пошуку. Теоретичні та емпіричні дослідження дозвіллевих практик на сьогоднішній день не є багаточисельними, і тому при вивченні даного соціального явища виникають різного роду теоретико-методологічні проблеми. Крім цього, сфера дозвілля та культури швидко реагує на суспільні трансформації, які породжують нові проблеми, що вважались ґрунтовно вивченими раніше. Така унікальність історичної ситуації постійно відтворює об'єктивну новизну вказаного процесу і вимагає соціального осмислення проблем дозвілля, його подальшої теоретичної розробки та уточнення концептуального базису» [23, с. 128].

1.2. Дозвілля в контексті культурологічної науки

Сфера вільного часу та дозвілля завжди була об'єктом наукового інтересу. Культурологія розглядає вільний час як простір для здійснення специфічних соціальних процесів, виявляє витоки виникнення вільного часу та його взаємозв'язок з робочим часом, його соціальну цінність. Соціологія та економіка здійснюють кількісний та статистичний аналіз зазначених процесів, досліджують характер та зміст вільного часу особистості, діяльність соціальних інститутів дозвілля за його наповненням, аксіологію дозвілля. Психологія звертає увагу на потреби та мотиви, що визначають поведінку та вчинки людини у цій часовій сфері. У

своїй сукупності дані цих наук свідчать, що вільний час є домінуючим простором, у якому відбувається фізичний та духовний розвиток людини.

Різноманітність форм дозвіллевої діяльності диктує різноманітність культури поведінки, спілкування, розвитку особистісних якостей індивіда, його духовних, фізичних та інших соціально-значущих потреб та інтересів, що знаходить відображення в індивідуальній соціокультурній діяльності [10, с. 163].

«Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. дозвілля слід розглядати у контексті тих позитивних цінностей, які визнаються суспільно важливими: не утилітарна користь, а інтелектуальне споглядання; не перетворення природи, а її збереження; не пригнічення світу людини, а його розкриття; право не лише на роботу, а й на дозвілля. Концепція дозвілля як мистецтва жити еволюціонувала: від розуміння людини, яка грається (*homo ludens*), а далі – людини-ремісника (*homo faber*) і людини розумної (*homo sapiens*) до людини дозвілля, яка дотримується своїх прав і особистої відповідальності, надає перевагу духовному перед матеріальним, культурі – перед економікою. Тому мета "Нового Гуманізму" (А. Печчеї) – відновити культурну гармонію людини, спрямувати цілісну людську особистість на втілення її нереалізованих, невиявлених або неправильно використаних можливостей. Саме в їх розвитку криється не лише можливість вирішити усі проблеми, а й підґрунтя для загального самовдосконалення та самовияву людського роду» [15, с. 22].

«У сучасних енциклопедіях і довідкових виданнях найчастіше дозвілля і вільний час трактуються як взаємозамінні одне одного поняття, зрівнюються між собою. Цієї точки зору дотримуємося і ми в контексті цього дослідження, приймаючи, що найбільш прийнятним з зустрічаються в сучасних наукових публікаціях визначень дозвілля є визначення його, як частини позаробочого часу (в межах доби, тижня, року), що залишається у

людини (групи, суспільства) за вирахуванням різного роду непорушних, необхідних витрат» [25, с. 191].

Дослідники відзначають, що культурно-дозвіллева діяльність виступає одним із основних напрямів, сприяє становленню соціальної активності людини, залучаючи її у різні види творчості, дозвіллевого спілкування, формуючи культуру споживання певних цінностей (естетичних, духовно-моральних, соціальних, творчих та інших.). Культурно-дозвіллева діяльність, як підкреслюється дослідниками, забезпечує реалізацію дозвіллевих інтересів молоді у разі, якщо реалізуються суб'єктивні, тобто. особистісні потреби у дозвіллі та об'єктивні – соціально-культурні умови, що сприяють розкриттю людиною власного потенціалу [10, с. 163].

«Дозвіллевій сфері сьогодні відводиться важливе місце. Ціннісні орієнтації дозвілля поєднують у собі як суспільні, так і індивідуальні цінності, які не завжди збігаються і, навіть, можуть викликати протиріччя аж до загострення ситуації. Один з видатних вчених сучасності англійській фізик Деніс Габор – лауреат Нобелівської премії – свого часу спрогнозував три глобальні проблеми, які можуть суттєво вплинути на долю людства і навіть поставити під загрозу його існування. Це термоядерна війна, демографічний вибух та дозвілля. оскільки за умови нерационального бездуховного використання вільного часу відбувається деградація особистості, що стає руйнівною соціальною силою, здатною зруйнувати будь-які суспільні підвалини» [26, с. 65].

М. Бровко наголошує: «Відтак можемо говорити про комплексний у соціокультурному значенні – пізнавальний, соціально-практичний, виховний та аксіологічний потенціал дозвілля, що, з урахуванням його конструктивних особливостей і спорідненості з мистецькою діяльністю, перетворює дозвілля на дієвий чинник соціально-культурного розвитку особисті й суспільства в цілому. Цей потенціал сьогодні використовується

стихійно, а отже, – не достатньою мірою. Тому, як вбачається, завданням державної культурної політики є врахування й більш повне – свідоме й цілеспрямоване – використання можливостей, що несуть в собі дозвіллеві практики» [6, с. 74].

Культурно-дозвіллева діяльність є одним із найважливіших засобів розвитку сутнісних сил людини та оптимізації соціокультурного середовища, що оточує її. Процес культурно-дозвіллевої діяльності можна розглядати як взаємодію двох тенденцій: соціалізації та індивідуалізації. Якщо перша полягає у привласненні індивідом соціальної сутності, то друга – у виробленні у нього індивідуального способу життєдіяльності, завдяки яким він отримує можливість розвиватися як індивідуальність [13, с. 80].

Отже, «вільний час – один з найважливіших чинників поступу суспільства, це показник матеріального добробуту, розвитку духовних потреб, загальноосвітнього рівня. І основне його завдання – всебічний розвиток особистості, що передбачає вільну діяльність останньої. Вільний час можна визначити як частину соціального часу, вивільнену працею від неодмінних справ, яка є сферою вільної діяльності людей, зумовленою всією сукупністю соціальних відносин певного суспільства і рівнем духовного розвитку кожної особистості. У цьому сенсі цікавою і надзвичайно важливою є думка О. Олексюк щодо духовного потенціалу особистості, в якому взаємодіють процеси, що забезпечують здатність до емоційно-ціннісного світопереживання, потребу осягати істину та вміння здійснювати відповідальний вчинок і створювати творчий стиль життя і діяльності» [26, с. 66].

«Таким чином, проаналізувавши поняття «дозвілля» в науковій літературі можна дійти висновку, що українські та західні вчені, приходячи до єдиної думки, відзначають, що на сучасному етапі поняття дозвілля нерозривно пов'язане з вільним часом. При цьому, якщо

запропонована західними вченими модель дозвілля передбачає активну, а не пасивну дозвілльєву діяльність, яка полягає у позбавленні людини зайвої енергії засобами дозвілля, емоційного розвантаження, задоволенні імпульсів і інстинктів людини, її потреб у самореалізації та самовираженні, то українських дослідженнях основна концепція базується на вихованні, формуванні інтересів і духовних потреб, а так само гармонійного розвитку особистості» [25, с. 193].

РОЗДІЛ 2

ДОЗВІЛЛЄВІ ПРАКТИКИ ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

2.1. Культуротворчий дискурс дозвіллевої діяльності

На сучасному етапі суспільного розвитку в соціокультурних умовах відбувається переоцінка ролі та значення дозвілля у житті. Якщо раніше воно розцінювалося як придаток виробничої сфери суспільства, то сьогодні дозвілля вважається однією з найважливіших областей соціокультурної діяльності, де можлива реалізація креативних здібностей людини [16].

«Безпосередньо культура дозвілля як результат педагогічного впливу самовиховання – це сукупність одночасно діючих інтелектуальних, емоційних і вольових чинників організатора вільного часу. Тому потрібно розвивати такі види дозвілля, які зможуть задовольняти людей, стануть джерелом розвитку особистості та суспільства, допоможуть перетворювати вільний час в оптимальний стиль проведення дозвілля – “серйозне дозвілля”. Потрібно вчитися бачити у кожному виді дозвілля весь його зміст, усі його аспекти – пізнавальний, естетичний, виховний, розважальний. Це допоможе правильно керувати своїм власним розвитком корегувати свій особистий розвиток та будувати власне життя» [3, с. 196].

«У силу багатогранності такого явища як культурно-дозвіллеві практики їх концептуальну базу умовно можна представити у вигляді трьох блоків:

- 1) концепції культури;
- 2) концепції вільного часу та дозвілля;
- 3) концепції практики.

Детальний розгляд концепцій кожного з блоків дозволить сформулювати й обґрунтувати зміст та характер культурно-дозвіллевих практик у якості нового соціокультурного поняття та соціологічної категорії» [23, с. 129].

Як слушно зазначає М. Бровко, «включеність особистості в соціокультурне життя суспільства, у процеси, які сприяють її соціалізації та інкультурації, можливе як через залучення до сфери високого мистецтва, так і через культурно-дозвіллеві практики. Дозвіллеві практики означено через їх культурний складник не випадково: адже культурне буття людини, культуротворчість характеризується передусім свободою самовиявлення людської особистості, відсутністю примусу, приписів і регламентацій, організацією діяльності за власним вибором і на власний розсуд» [6, с. 68].

«Звернімо увагу на те, що дозвілля також пов'язане з активізацією духовних інтересів, які спонукають молоду людину до активних пошуків, стимулюють пізнавальну діяльність, що полягає, наприклад, у систематичному читанні серйозної літератури, відвідин музеїв, виставок тощо. Пізнавальна діяльність дає безпосереднє задоволення, маючи самостійну цінність для людини. Тут набирає силу найсерйозніший спосіб проведення вільного часу, розрахований безпосередньо не на споживання, а на створення культурних цінностей – творчість.

Загалом, елементи творчості містять у собі багато форм дозвілля, до того ж можливості творити відкриваються всім без винятку. Але, якщо мати на увазі власне творчі форми дозвілля, то їх суть полягає в тому, що свій вільний час людина присвячує створенню чогось нового, цікавого. Потреба у творчості властива кожній людині, надто ж молодій. Творчість приносить справжнє задоволення і водночас є засобом духовного вдосконалення. Творчою може бути будь-яка діяльність, якщо вона захоплює, вбирає у себе кращі душевні сили та здібності людини.

Звичайно, дозвіллева творчість, яка є переважно аматорською справою, не завжди досягає вищого, професійного рівня, проте, будучи надійним засобом розкриття таланту кожної людини, має великий суспільний ефект» [5, с. 195].

На переконання О. Бойко, «дозвілля як соціокультурний феномен не залишається неупередженим свідком змін, що безперервно відбуваються, а вбирає нові й нові риси, видозмінюючись відповідно до трансформацій культурних стереотипів, які живлять та визначають стосунки людей до проблем зайнятості, праці, відпочинку, свободи. Цьому сприяють і різноманітні форми дозвілля, зокрема серйозне дозвілля.

Серйозне дозвілля – це заняття, що відкривають перед людиною різноманітні можливості та мають певну комплексність. Цей вид дозвілля відрізняється від “випадкового”, або “несерйозного” дозвілля, яке пропонує зазвичай набагато менше можливостей. Він є простішим за структурою та рідко передбачає досконалість виконання. У серйозному дозвіллі реалізується кар’єра поза роботою та набуваються спеціальні навички й знання. Характерними рисами серйозного дозвілля є самореалізація, духовне зростання, самовираження, відчуття досягнення, підвищення самооцінки, участь у соціальній взаємодії та відчуття приналежності до спільноти, самовинагорода. Також, учасники серйозного дозвілля мають тенденцію чітко ідентифікувати себе із заняттями, які вони обрали. Серйозне дозвілля передбачає особливий спосіб життя, ідентичний його учасникам. Він може замінити те, що люди колись знаходили в роботі, наприклад, яку втратили, або, навпаки, реалізувати бажання творити картини, дизайнерські задуми тощо» [3, с. 195].

Для ефективної організації культурно-дозвіллевої діяльності була розроблена модель державної програми розвитку культурно-дозвіллевої діяльності, що включає наступні аспекти:

I. Співпраця соціальних інститутів з організації культурно-дозвілєвої діяльності:

механізми реалізації співпраці соціальних інституцій;

діяльність координаційного центру щодо організації співробітництва соціальних інститутів.

II. Організація процесу культурно-дозвілєвої діяльності:

етапи організації культурно-дозвілєвої діяльності;

циклічність етапів організації культурно-дозвілєвої діяльності.

III. Структура співпраці соціальних інститутів щодо організації культурно-дозвілєвої діяльності:

структура співпраці соціальних інституцій;

зміст співробітництва соціальних інститутів щодо організації культурно-дозвілєвої діяльності.

IV. Фінансування.

V. Порядок контролю та управління реалізацією програми.

Основна мета програми – це об'єднання зусиль різних соціальних інститутів щодо створення умов для реалізації культурно-дозвілєвих запитів населення [13, с. 83].

«Аналітично культурно-дозвілєві практики, як різновид соціальних практик, можуть розглядатися у повсякденному та у діяльнісному аспектах. Повсякденний аспект практик підкреслює звички, стереотипи, нахили та симпатії індивідів, тоді як діяльнісний виділяє цілеспрямованість, раціональність в поведінці. Обидва аспекти дозволяють розглянути культурно-дозвілєві практики як такі, де найпростішою одиницею аналізу є дія, що носить не індивідуальний характер, а колективний, стаючи результатом певних схем типізації (типізація людей, подій, соціального і природного досвіду).

Отже, концептуальний зміст культурно-дозвілєвих практик визначається за такими ознаками: розвиток особистості (іншими словами,

культурно-дозвіллеві практики є «свободою для ...», а не «свободою від ...»); самоцінність і суспільна значущість водночас; відсутність правової, технологічної та соціальної регламентації; зміна видів дозвіллевої практики, їх взаємозамінюваність, вільні чередування та послідовність, наявність широкого спектру форм самореалізації; відсутність антикультурних та асоціальних проявів в дозвіллевій практиці» [23, с. 132].

«Культурологічне трактування дозвіллевої практики також набуває багатозначності:

- по-перше, у понятті «культурно-дозвіллева практика» відображено, що вона розвивається у рамках культури конкретного співтовариства (наприклад, громадян певної країни) й організовується на основі суспільнозначущих норм та цінностей, які закріплені у даній культурі;

- по-друге, в культурно-дозвіллевій практиці відображена суспільна корисність та причетність до певних етичних норм та правил. Це передбачає, що людина може використовувати своє дозвілля або з користю, або на шкоду собі та оточуючим. Елемент «культурно» в понятті «культурно-дозвіллева практика» свідчить про конструктивне й раціональне використання дозвілля, вільне володіння суспільно прийнятими нормами поведінки, що впливає на формування культури дозвілля особистості, під якою розуміється таке проведення людиною вільного часу, де простежується баланс між рекреаційною, розвиваючою і розважальною активністю» [23, с. 129].

У сучасній індустрії дозвілля основна увага приділяється таким підходам та технологіям соціокультурної діяльності, які відповідають основним потребам людини, яка живе в умовах суспільних трансформацій. Однією з найбільш розвинених та ефективних на сьогоднішній день технологій соціокультурної діяльності у сфері дозвілля та розваг є анімація, що активно застосовується у рекреаційно-оздоровчому туризмі [16].

«Культура дозвілля молоді, крім занять, яким віддається перевага, визначається рівнем розвитку та функціонування відповідних культурологічних установ, серед яких, зокрема: кінотеатри, театри, клуби, дискотеки, стадіони, бібліотеки тощо, без існування яких неможливе задоволення потреб у сфері дозвілля у повному обсязі. Проте відвідування цих закладів молоддю зовсім не збігається з їх наявністю за місцем проживання, адже відвідують вони переважно нічні клуби, дискотеки, "караоке", кінотеатри, що привертає увагу молоді значно більше. Такі заклади культури і мистецтв, як музеї, театри, картинні галереї, художні виставки привертають увагу молоді менше. Сприяти зростанню рівня потреб молоді в культурному проведенні дозвілля необхідно через розвиток інфраструктури, через створення умов, необхідних як для формування, так і для реалізації культурних потреб» [2, с. 75].

«Культурно-дозвіллеві практики можуть стати вагомим фактором оптимізації якості життя людей через задоволення їх потреб в емоційному здоров'ї, самореалізації та духовному розвитку, що складають суб'єктивний компонент якості життя. При цьому культурно-дозвіллеві практики – це завжди реальне дозвілля, котре не знаходиться в розриві як із самою особистістю, так і з суспільством і, водночас, немає жодного зв'язку із уявним дозвіллям, яке передбачає, перш за все, насилля над собою і, як результат, деградацію та руйнування особистості. Адже уявне дозвілля обумовлене невмінням проводити свій час, є безцільним витрачанням часу, що, зрештою, може призвести до асоціальних вчинків. Тому активне залучення людей різних вікових груп до культурно-дозвіллевих практик допоможе стабілізувати життєвий світ і не втратити суспільством своєї життєвої перспективи» [23, с. 132].

2.2. Роль дозвілля у національній культурній політиці

«Культурний розвиток сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння між різними регіонами, соціальними та етнічними групами. Саме культура здатна надати історичні та світоглядні орієнтири для єднання суспільства. Ефективна культурна політика сприяє утвердженню модерної ціннісної основи соціального і культурного буття. Це забезпечує як заміну віджилих авторитарних світоглядних матриць на нові, так і розвиток креативного потенціалу українського суспільства» [7, с. 140].

«В умовах нової культурної політики доцільно говорити про відродження національної моделі проведення вільного часу та культурно-дозвіллевої діяльності, зумовленої історичним буттям народу, системи ідей, поглядів, переконань, традицій, що відтворюються і реалізуються в процесі вільної просвітницької, художньо-творчої, рекреаційної та інших форм соціальної практики, пов'язаної з організацією духовного життя молоді в межах вільного часу» [2, с. 79].

«Реформування всієї сфери культури та її правового забезпечення є одним з основних завдань як гуманітарної політики, так і політики соціально-економічного розвитку України, побудови сучасної демократичної держави на засадах загальнолюдських цінностей із збереженням самобутніх традицій та культурно-історичних цінностей. А також якісного оновлення інституційної та правової бази державної культурної політики, швидких та ефективних змін у створенні нової моделі менеджменту та пошуку дієвих механізмів відповідного до сучасних потреб фінансування, культурна політика залишатиметься несистемною і такою, що потерпатиме від політичної кон'юнктури, не відповідатиме соціальному запиту українського суспільства, що динамічно розвивається» [20, с. 24].

«Залучення до ігрових дозвіллевих практик, насичених як соціально, так і національно орієнтованою символікою, змістами й цінностями, не меншою мірою, ніж безпосереднє включення в процес культурного споживання, впливає на внутрішній світ людини, здійснює щодо нього збагачувальну й формувальну функції, сприяє розбудові певних ціннісних підвалин людського життя. Згаданий «досвід свободи», зокрема, є вкрай цінним для людини, більше часу свого життя включеної до жорстко регламентованої сфери соціальних детермінацій, а особливо для людини з тягарем тоталітарного минулого, що не лише впливає на неї безпосередньо через її власні стереотипи й соціальні навички, а й здійснює вплив на покоління, не знайомі особисто з тиском тоталітарного світоустрою, – через соціальну пам'ять суспільства, чинні й досі в соціальних практиках звички й символи минулого тощо» [6, с. 73].

«Сьогодні державна культурна політика в умовах децентралізації повинна брати до уваги нагальну потребу у зміцненні національної ідентичності як консолідуючої основи для розвитку держави та протистояння зовнішнім геополітичним безпековим викликам. Розмитість ідентичності на місцевому (регіональному) та національному рівнях, зумовлена історично та спричинена недалекоглядністю українського політичного істеблiшменту вже в часи незалежності України. Водночас ізольованість культурного життя регіонів, брак культурної комунікації між ними ускладнювало формування цілісного національно-культурного простору» [11].

«В останні 20-25 років відбувався достатньо активний процес входження України в глобальний соціокультурний простір, що призвело до появи та закріплення в ній нових форм організації культурного життя, притаманних сучасному етапу розвитку світової цивілізації. Утворені в цьому контексті великі дозвіллево-розважальні комплекси, інтегровані з торгівлею та широким спектром інших невиробничих послуг, важко

розглядати в якості перспективних закладів з точки зору захисту та збереження національно-культурної ідентичності» [27, с. 348].

«Вивчення історико-культурологічних аспектів становлення і розвитку сімейного дозвілля дозволяє зробити наступні висновки: становлення дозвілля української сім'ї відбувалося шляхом запровадження сімейних та родинних традицій, звичаїв, свят та обрядів; форми та методи родинного дозвілля розвивалися відповідно до вікових категорій членів родини (дитинство, юність, повноліття, середній вік, зрілий вік) і були спрямовані на соціалізацію особистості; педагогічний потенціал сімейного дозвілля формувався у мікросередовищі (рідна хата) та макросередовищі (вулиця, корчма, заклади дозвілля); сімейне дозвілля будувалося на принципах комплексного педагогічного та культурологічного впливу на особистість, визначало соціально-психологічний розвиток людини, передбачало формування її цілісної ціннісно-орієнтаційної структури (екологічні, трудові, моральні, патріотичні, культурно-дозвіллеві, комунікативні цінності тощо); сім'ї з усталеними традиціями родинного дозвілля вирізнялися згуртованістю, єдністю, високим рівнем духовності, розвинутими здібностями та інтересами, широким спектром культурних запитів» [8].

«Інтеграція родинно-сімейних традицій, звичаїв і обрядів детермінується конкретними умовами та потребами людей у забезпеченні спадкоємності поколінь, передачі соціального і духовного досвіду підростаючим поколінням. Історичний досвід організації сімейного дозвілля свідчить, що традиції, звичаї і обряди виступають в процесі дозвілля як олюднена історія українського народу. Вони об'єднують націю і підтримують її життєздатність, формують високий національний ідеал, гуманістичний за своїм спрямуванням і змістом, багатий за формами і засобами виразу» [8].

«Відтак, можна зробити висновок, що сфера дозвілля є невід’ємною складовою життєвого світу людини й інтегрує безліч розрізнених аспектів життя людини в єдине ціле, формуючи в особистості уявлення про повноту свого існування. У сучасних умовах сфера дозвілля зазнає суттєвих соціокультурних трансформацій, а культура дозвілля набуває нових абрисів. Її форми, спосіб буття, індивідуальні і суспільні репрезентації, функціональні можливості змінюються в процесі формування й розвитку інформаційного суспільства. У сучасних соціокультурних контекстах також значно посилюється і водночас проблематизується гуманістичний й особистісний потенціал дозвілля. Тому в нинішній ситуації необхідна інтеграція накопичених знань щодо сфери дозвілля як різновиду культурної діяльності. Причому необхідно, в кінцевому рахунку, орієнтуватися на практичну мету – на основі виявлених трансформацій структури часу й простору людського життя та подальших тенденцій їхніх змін сприяти оптимізації впливу на вільний час людини в нових умовах розвитку суспільства» [5, с. 37].

ВИСНОВКИ

Теоретичне і практичне осмислення проблем дозвіллевої культури знайшло належне відображення у вітчизняній фаховій науковій літературі. Українські дослідники підіймають низку різнобічних питань, що співвідносяться з культурологією, соціологією, педагогікою, філософією, історією та іншими науками.

В сучасних умовах розмаїття дозвіллевих практик дає право широкого вибору. Постіндустріальне та інформаційне суспільство відкрило шлях до стрімкого розвитку індустрії дозвілля. Особливе місце в сучасній дозвіллевій культурі посідає соціально-культурна анімація, що передбачає також і звернення до національних традицій. Також активною є участь у розважальних, ігрових шоу.

Національна культурна політика в контексті дозвілля сьогодні потребує вдосконалення у контексті посилення культурно-освітньої, просвітницької та виховної діяльності. Необхідно якомога більше залучати учнів шкіл, студентів університетів, академій та коледжів до культурного дозвілля – відвідування театрів, музеїв, виставок. Проведення різноманітних фестивалів сприяє популяризації національної культури, а участь українців у світових, європейських фестивалях дає змогу дізнатися іноземцям про вітчизняну культуру.

Громадська організація «Демократичні ініціативи молоді» за підтримки Українського культурного фонду влітку 2021 року провела соціологічне дослідження щодо вивчення культурно-дозвіллевих практик українців. Лідерами стали: відвідування кінотеатрів та порівняно молода форма дозвілля – проведення часу в соціальних мережах, домашні кіноперегляди та читання книг, активні форми дозвілля, відпочинок з друзями.

Культуротворчий дискурс дозвілля слід розвивати, зважаючи на особливості національної культури та сучасні досягнення в контексті інформаційних технологій. Все це сприятиме ширшій комунікації української культури зі світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббасова К. Я., Бугадинова Р. А. Проблемы организации совместного досуга детей и родителей. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2015. Вип. 18. С. 58-66.
2. Бабенко Ю. А. Вільний час і дозвілля української молоді в умовах нової соціокультурної реальності. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2013. № 2. С. 74-79.
3. Бойко О. Роль культури дозвілля в життєтворчості людини. Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. 2011. Вип. 539-540. С. 193-196.
4. Борисов Р. И. Аскриптивный статус как фактор формирования досуговых практик студентов. Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. 2016. Т. 21, Вип. 1. С. 119-128.
5. Бровко М. М. Культурна значимість дозвілля в глобалізованому світі. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2013. № 2. С. 34-38.
6. Бровко М.М. Мистецтво – гра – дозвілля: культурний потенціал дозвіллевих практик. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2013. Вип. 30. С. 66-74.
7. Валевський О.Л. Роль державної культурної політики в реалізації реформ в Україні. Стратегічні пріоритети. 2016. № 3. С. 138-143.
8. Гапетченко Р. Ю. Становлення і розвиток сімейного дозвілля в Україні: історико-культурологічний аспект. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2013. Вип. 30. С. 146-154.
9. Звєкова В. Культура дозвілля як фактор духовного розвитку особистості. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2019. Вип. 42. С. 82-86.

10. Клинова И. В., Таргонский Н. Н. Теоретические основы формирования культуры досуга учащихся старших классов. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2015. Вип. 129(3). С. 163-166.

11. Купрійчук В. М. Вплив державної культурної політики на духовну консолідацію українського суспільства в умовах децентралізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2021_5_4.

12. Любченко О. М. Державна політика у сфері дозвілля як складова захисту національної культури: досвід Канади. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 2. С. 46-51.

13. Оспанова Я. Н. Взаимодействие социальных институтов по созданию условий для реализации культурно-досуговой деятельности учащихся по месту жительства. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2013. Вип. 17(2). С. 80-90.

14. Палкин В. А. Досуг современной семьи: от разобщенности к культуре единения. Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2014. № 1. С. 120-126.

15. Петрова І. В. Дозвілля як універсум культури: теоретичні виміри сучасності. Культура і сучасність. 2014. № 1. С. 18-24.

16. Плоцкий И. Е. Современные технологии социокультурной деятельности в организации досуга. Таврійські студії. Культурологія. 2013. № 3.

17. Результати соціологічного дослідження культурних практик населення України. URL: <https://ucf.in.ua/news/21-10-2021>

18. Сидоровська Є. А. Дозвілля в сучасній Україні як об'єкт культурологічного дослідження: до постановки проблеми. Актуальні

проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2015. Вип. 35. С. 119-126.

19. Скокова Л. Культурно-досугове практики населення: сдвиги последних десятилетий. Социология: теория, методы, маркетинг. 2015. № 4. С. 72-99.

20. Скрипчук Г. В. Культурна політика незалежної України в період її реформування. Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди]. Серія : "Історія та географія". 2018. Вип. 55. С. 19-25.

21. Смаргович И. Л. Принцип дифференцированного подхода в организации культурно-досуговой деятельности. Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філософія, культурологія, соціологія. 2014. Вип. 7. С. 140-146.

22. Тарасенко Ю. М. Дозвілля в контексті мистецтвознавчих практик. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2021. № 3. С. 134-139.

23. Ткачук Ю. Культурно-дозвіллеві практики як соціокультурне явище: концептуальні засади вивчення. Релігія та соціум. 2015. № 4. С. 128-133.

24. Тюска В. Б. Культурологічна діяльність майбутніх педагогів — організаторів дозвілля в клубах. Культура України. Серія : Культурологія. 2015. Вип. 48. С. 258-267.

25. Філімонов С. Аналіз понять "дозвілля" в сучасній науковій літературі. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. 2013. Вип. 121(2). С. 188-192.

26. Флегонтова Н. Культурне дозвілля як чинник духовного розвитку особистості. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. 2011. Вип. 11. С. 63-66.

27. Чеботаєва О. М., Бем Є.І. Дозвіллево-розважальні комплекси України в контексті процесів культурної глобалізації. Молодий вчений. 2019. № 1(2). С. 345-349.

28. Шевчук І. В. Педагогічна сутність дозвілля та дозвіллевої діяльності. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2014. Вип. 1. С. 250-260.